

„Léta tébož byla jest suchota veliká v Čechách na paměť smrti tobo doktora utopeného v Praze, že v Praze bředli přes řeku lidi a byla voda zelená všechna jako tráva.“

Staré letopisy české, zápisy z roku 1393

Tichý mučedník z Karlova mostu

O umučení kněze
se záhy začala
vyprávět řada legend

Letošní 280. výročí svatořečení Jana z Pomuku – neboli Jana Nepomuckého – nám znovu dává příležitost připomenout si jeho tragický osud a legendy, které jej velice záhy následovaly. Jako mučedník zpovědního tajemství a patron při povodních a přírodních pohromách došel uznání jak u nás, tak ve světě.

Vražda z popudu krále

Václav IV. převzal po svém otci císaři Karlu IV. obrovskou středoevropskou říši, ale nezdědil jeho diplomatické schopnosti. Již za jeho života pronásledovala potomka slavného otce ostrá kritika ohledně jeho životního stylu, neúspěchů v zahraniční politice i vztahů k církvi. Václav sice obdržel tu nejlepší dvorskou výchovu, ale mentalitou byl jiný než Karel IV. Jeho nejmilejší záliby byly lov, společnost přátel a krásných žen a obdiv k uměleckým předmětům. Později se přidaly pitky se skupinou obhroublých zemanů a zřejmě i milostné avantýry. První žena Václava IV. Johana Bavorská zemřela za podivných okolností o silvestrovské noci roku 1386, údajně ji zardousil obrovský lovecký pes jejího manžela. Již začátkem 80. let 14. století také došlo k prvním sporům mezi mladým panovníkem a asketickým knězem a pozdějším arcibiskupem Janem z Jenštejna.

Tyto spory vyvrcholily v roce 1393, kdy arcibiskup uvalil klatbu na některé královské úředníky a proti vůli krále jmenoval nového opata kladrubského kláštera. V zuřivé odvetě nechal Václav IV. zajmout čtyři církevní úředníky, mezi nimiž byl i generální vikář Jan z Pomuku. Tři z nich byli ještě téhož dne podrobeni mučení, kterému Jan z Pomuku podlehl. Jeho tělo odvěkli biřicové na Karlův most, odkud mrtvolu vhodili do Vltavy. Místo, kde tělo umučeného kněze údajně vhodili do řeky, je dodnes označeno dvouramenným bronzovým křížem s pěti hvězdami a kovanou mřížkou. Hrůzný čin se odehrál v nočních hodinách dne 20. března roku 1393.

Svatojánská legenda

Tělo mrtvého kněze prý vyplavalo na pravém břehu řeku poblíž kláštera cyriáků, kde jej našli staroměstští rybáři. Pomohl jim podivný úkaz. Nad mrtvolou se údajně vznášela pětice jasně zářících šesticípých zelených hvězd, které se později staly hlavním atributem oblíbeného světce.

Jedno z mnoha vypočtení svatého Jana Nepomuckého – zde v grafickém provedení

Procesí u sochy sv. Jana Nepomuckého v rámci letošní svatojánské oslavy

Atmosféra svatojánských oslav *přiměla k oslavné básni*

Bývalý císařský notář byl nejprve uložen nedaleko vltavského břehu v kostele sv. Kříže, ale záhy byly jeho ostatky přeneseny do hrobky v nově dostavěném chóru katedrály sv. Víta.

Již v první polovině 15. století se objevily legendy, podle nichž byl kněz Jan umučen kvůli tomu, že jako zpovědník manželky Václava IV. odmítl vyzradit zpovědní tajemství. Ačkoli je legenda o zpovědním tajemství z historického hlediska velmi nepravděpodobná, udržela se nejen v ústním podání, ale i v renesančních kronikách. V díle slovatného Václava Hájka z Libočan se dokonce objevují dva utopení světců, vedle Jana z Pomuku je zmiňován i Jan Nepomucký. Ten měl sejít ze světa stejným způsobem, ale již roku 1383. Nejasnosti ohledně datace úmrtí a další postavy zabitého kněze se podařilo úplně vysvětlit až koncem dvacátého století. Datum 1383 je chybné a nebyl ani žádný další kněz. Jan z Pomuku byl posléze přejmenován na Jana Nepomuckého. V rámci rekatolizace českých zemí v druhé polovině 17. století vyšlo několik publikací popisujících život a smrt Jana Nepomuckého. Nejvýznamnější je z pera jezuitského kněze a historika Bohuslava Balbína. K nim přibývala další vyprávění, většinou o nadpřirozených událostech spojených s Janem Nepomuckým.

Mnoho věrohodně působících líčení souvisí s jeho hrobem v katedrále sv. Víta. Podle dobových zkazek byl totiž každý, kdo nějak znesvětil hrobku, vzápětí potrestán. Rovněž se objevily výpovědi o prokázaných zázracích. Jeden z takových případů přivedl šlechtice Matěje Vunšvice, pána na Ronšperce a Bezděrově, k myšlence zbudovat umučenému zpovědníkovi sochu. Plastika byla odlita z bronzu a osazena uprostřed mostu v roce 1683, v rámci domnělého třístého výročí smrti Nepomuka. Umístění sochy českého mučedníka na Karlův most bylo velice zdařilým počinem. Významně přispělo nejen k pozdějšímu svatořečení kněze, ale iniciovalo zřejmě i osazení celé kamenné galerie na pražském mostě.

K instalaci sochy Nepomuka na Karlův most je možno vázat tradici pozoruhodných barokních vodních slavností, zvaných „muzika na šífích“ (Musicae Navales). Konaly se večer 15. května s obrovskou výpravností, která zahrnovala nejen most a řeku, ale i okolní město. Součástí vodních slavností byly složitě vyzdobené lodě, benátské gondoly, hudební produkce, dělostřelba i ohňostroje. V roce 2009 se podařilo tuto tradici po mnoha desítkách let obnovit: prostor mezi Karlovým a Mánesovým mostem zaplnily večer před svátkem sv. Jana Nepomuckého (16. května) desítky lodí s lampiony a na plovoucím pódiu probíhala výpravná hudební produkce.

Prožitek z atmosféry svatojánských oslav přivedl k oslavné básni i takového umělce, jakým byl Johann Wolfgang Goethe. Roku 1820 v Karlových Varech napsal:

*„Plují světla v řeky vlně
a na mostě děti pěj,
zvonů zvuky tajuplně
z věží v zápal zbožný zněj.“*

*Světla hasnou, hvězdy mizí!
tak našeho světce tichý
zmizel duch, když nechtěl cizí
svěřené mu zradit bráchy.*

*Plujte světla, braj mládeží,
pěj, ó dětský sbore v plese,
pěj a blásej hlas tvůj svěží,
ku hvězdám co hvězdu nese.“*

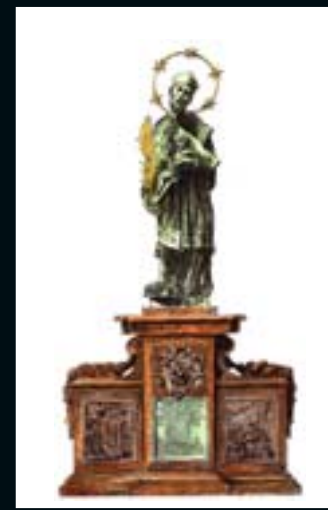
Plují světla v řeky vlně...

Postava svatého Jana Nepomuckého pronikla do všech uměleckých forem

i takového umělce, jakým byl J. W. Goethe

Socha sv. Jana Nepomuckého z Karlova mostu. Vlastní sochu odlil z bronzu Wolf H. Herold v Norimberku. Model vyřezal ze dřeva slovenský řezbář Jan Brokof podle terakotového modelu vídeňského sochaře Matyáše Rauchmüllera. Podoba světce je nepochybně smyšlená. Tradičními atributy sv. Jana Nepomuckého jsou svatojánské hvězdy (pět šesticípých), prst na ústech, kříž, ryba, pečeť, kniha, palma, most a řeka.

Kresba notářské značky Jana z Pomuku. Světec byl původně notářem, na kněze byl vysvěcen až po roce 1370. Iniciala W připomíná jeho civilní jméno, vepsané v dolní části kartuše – Johannes Welflin (případně Wölflin).

Jan z Nepomuku byl svatořečen roku 1729 nejprve v Římě, poté za doprovodu rozsáhlých oslav v Praze

Svatořečení a záhadný jazyk

Jednání o svatořečení s Římem začala již roku 1675, ale šetření trvala několik desítek let. V roce 1719 byla otevřena hrobka s ostatky kněze, jejichž ohledáním byla pověřena speciální komise. Jaké bylo překvapení přítomných, když v lebce našli dobře dochovaný kus lidské tkáň, který přítomní anatomové prohlásili bez váhání za zázračně zachovaný lidský jazyk. Nález byl vsazen do křišťálového relikviáře a uložen s dalšími ostatky ve svatováclavské kapli. Skupině tehdejších lékařů a ranhojičů nelze vytknout, že nebyli schopni určit skutečný původ této tkáň. Exaktní rozbor ostatků světce byl proveden v roce 1973 skupinou odborníků pod vedením antropologa dr. Emanuela Vlčka. Tehdy bylo konstatováno, že jde skutečně o lidskou tkáň, ale nikoli o jazyk, ale zbytek mozku.

Jan z Nepomuku byl svatořečen roku 1729 nejprve v Římě a ve dnech 9. až 16. října téhož roku proběhla monumentální oslava v Praze. Za tím účelem byla v prostoru před rozestavěnou katedrálou sv. Víta zbudována velkolepá symbolická a dekorativní architektura a Praha byla do slova přeplněna poutníky. Jenom v katedrále bylo během oslav odslouženo více než 3000 mší a u mučedníkovy hrobu se vystřídalo více jak 200 000 poutníků! Kostely, paláce, domy byly každý večer ozářeny slavnostní iluminací.

Svatojánské oslavy měly pokračování v každoročních poutích a nepomucký kult se významně odrazil i v umělecké tvorbě, ať šlo o malby, grafiku, architekturu či sochařství. Zejména sochy sv. Jana Nepomuckého se staly fenoménem české krajiny, ať již na mostech, v níkách, kapličkách nebo jako volně stojící plastiky. Obliba světce se přenesla nejen do dalších sousedních zemí, ale postupně se rozšířila téměř po celém světě. Český mučedník pronikl dokonce na námořní plavdla a benátské gondoly.

Původní bronzová socha zdobí dodnes zábradlí Karlova mostu a přitahuje stále davy lidí. Mnozí si zde mohou opakovat vroucí verš Jana Zahradníčka:

*„Oroduj za nás, svatý Jene,
svržený k rybám v říční kal!
Co splašků s proudem tím se žene,
co ztroskotanců usmýkal,
co hadrů vraždou zkrvavených,
co neřestí plen potřísněných,
co hnisu v něm se vyždímá –
vše zpovědníka v tobě má.“* ■